

Γεωργίου Α. Πετροπούλου, Νομικά Έγγραφα Σίφνου της συλλογής Γ. Μαριδάκη (1684 - 1835) μετά συμβολῶν εἰς τὴν ἔρευαν τοῦ μεταβυζαντινοῦ Δικαίου. Τεῦχον 1ον. (= Μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Τόμ. Γ', τεύχ. 1. Νομικά Έγγραφα τῆς Ἑλλάδος τῆς περιόδου τῆς τουρκοκρατίας. — Γραφεῖον δημοσιευμάτων Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) 1956. Εἰς 4ον, σ. κζ' + 517 + 2 ἄ.ἄ.

Τοῦ ἰδίου, Ὁ κῶδιξ τοῦ νοταρίου Ἀθηνῶν Πανηγῆ Πούλου, 1822 - 1833 (= Παράρτημα τῆς ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1957). Εἰς μέγα 8ον, σ. ς' + 786.

Εἶναι μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνεκδότων μέχρι σήμερον ἰδιωτικῶν νομικῶν ἐγχειριδίων (ἰδίως νομοκανόνων) τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας, ἔτι δὲ μεγαλύτερος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνεκδότων εἰσέτι συμβολαίων καὶ ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων τῆς ἰδίας ἐποχῆς· διὰ τὴν σχηματίσει τις πρόχειρον ἰδέαν περὶ τῶν πρώτων, ἀρκεῖ νὰ διεξέλθῃ τὸ ἐμὸν Περίγραμμα ἱστορίας τοῦ Μεταβυζ. Δικαίου (β' ἔκδ. ἐν ΕΕΒΣ 26, 1956, σ. 164 - 197). Εἶναι δὲ φυσικὴ ἡ συσσώρευσις τῶν κειμένων τῶν ἀναμενόντων τὴν ἔκδοσιν, δοθέντος ὅτι ἡ μὲν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἔκδοσις τούτων σχεδὸν ἀποκλείεται, λόγῳ τοῦ μικροῦ σχετικῶς κύκλου τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ τοῦ μεγάλου συνήθως ὄγκου τῶν συλλογῶν τούτων, ἐλάχιστα δ' εἶναι, ἀφ' ἑτέρου, παρ' ἡμῖν τὰ δυνάμενα ν' ἀναλάβουν τὴν ἀνανταπόδοτον δαπάνην τοιούτων ἔκδόσεων Ἱδρύματα. Ἐὰν ἀναφέρωμεν τὰς δύο σχετικὰς σειρὰς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν: Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ Ἐπετηρίδα Ἀρχείου Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου, τὸ νεοφανὲς Παράρτημα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί, ἴσως, τὴν Ἐταιρείαν Μακεδονικῶν Σπουδῶν, νομίζω ὅτι ἐξηντήσαμεν τὸν κατάλογον τῶν Ἱδρυμάτων τῶν δυναμένων ν' ἀναλάβουν τοιαύτας ἐκδόσεις. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας, ἡ ἐπιλογή τῶν κειμένων, ὧν ἀναλαμβάνεται ἐκάστοτε ἡ ἔκδοσις θὰ ἔπρεπε, νομίζω, νὰ εἶναι ἀσθηροτάτη, νὰ τηρῆται δὲ προτεραιότης τις, βασιζομένη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σπουδαιότητα τῶν κειμένων, νὰ μὴ γίνεται δηλ. ἡ ἐπιλογή τῶν ἐκδοθησομένων ἐκάστοτε κειμένων « εἰς τὴν τύχην ».

Λυποῦμαι, εἰλικρινῶς, ἰδιαιτέρως, διότι ἡ λαμπρὰ ὄντως ἔκδοσις τοῦ φίλου καθηγητοῦ κ. Γ. Πετροπούλου τῶν 104 συμβολαίων ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ κ. Γ. Μαριδάκη, μετὰ τῶν ἐκτεταμένων « συμβολῶν » τῶν συνοδευουσῶν ἕκαστον συμβόλαιον (αἱ ὁποῖα καταλήγουν ν' ἀποτελοῦν μικρὰς μονογραφίας ἐπὶ ἐκάστου θεσμοῦ) καὶ τῶν λεπτομερῶν ἐν τέλει Πινάκων: α) λέξεων, β) κυρίων ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων, γ) πραγμάτων καὶ δ) συζητουμένων κειμένων, ὧς καὶ τῶν συμβολαίων τοῦ Πούλου, ἐπροκάλεσε τὰς

άνωτέρω σκέψεις μου, διότι δὲν νομίζω, ὅτι εἰς τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν ἀναμενόντων τὴν ἔκδοσιν νομικῶν κειμένων τῆς τουρκοκρατίας ἢ προτεραιότης ἀνήκειν εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Σίφνου ἢ εἰς τὰ συμβόλαια τῶν ἐτῶν 1822 - 1833 τοῦ Πούλου, ἐν ᾧ λ.χ. παραμένουν ἀκόμη ἀνέκδοτα ὁ Νομοκάνων τοῦ Μαλαζοῦ, τὸ Σύνταγμα τοῦ Κουνάλη Κριτοπούλου, ἡ Βακτηρία Ἀρχιερέων, τὸ Νομικὸν Πρόχειρον τοῦ Μιχαὴλ Φωτεινοπούλου, τὸ «Νομικὸν» τοῦ Θεοφίλου Καμπανίας, διὰ ν' ἀναφέρω προχειρῶς τινὰς μόνον τῶν σπουδαιότερων ἰδιωτικῶν νομοκανονικῶν συλλογῶν τῆς τουρκοκρατίας, ἣ ἐπισκοπικαὶ ἀποφάσεις τοῦ 15' καὶ ἐφεξῆς αἰώνων. Ὡς πρὸς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐγγράφων τῆς Σίφνου θὰ εἶχον μόνον νὰ παρατηρήσω, ὅτι εὗρισκω ὑπερβολικὴν καὶ ἀσκοπον πολυτέλειαν τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων ἐκδόσεως παπύρων, διὰ τε τὸν πρόσθετον κόπον εἰς ὃν ὑπεβλήθη, ἄνευ λόγου — κατὰ τὴν γνώμην μου — ὁ ἐκδότης καὶ διὰ τὴν σπατάλην χώρου καὶ τὴν, κατὰ συνέπειαν, αὔξησιν τοῦ ὄγκου καὶ τῆς δαπάνης τοῦ βιβλίου. Ὡς πρὸς τὰ συμβόλαια τοῦ νοταρίου Πούλου (περὶ ὧν εἶχον καὶ ἐγὼ πρότινων ἐτῶν συντόμως ἀσχοληθῆ, ἐν ΕΕΒΣ 20, 1950, σ. 257 - 264), ταῦτα ἐξεδόθησαν, κατὰ ληφθεῖσαν ἀπόφασιν τῆς Νομικῆς Σχολῆς, ἄνευ σχολίων, ἀλλὰ μετὰ τεσσάρων εὑρετηρίων: α) κυρίων ὀνομάτων, β) ξενικῶν ὀνομάτων, γ) τοπωνυμίων καὶ δ) λέξεων, καταλαμβάνόντων ἐν ὄλφ 140 σελίδας, ὧν τὴν σύνταξιν ἐνεπιστεύθη ὁ ἐκδότης εἰς τὸν κ. Νικ. Καραστάθην· ἐκ προχειροῦ ἐλέγχου τοῦ εὑρετηρίου τῶν λέξεων, ὃν ἔκαμα, νομίζω, ὅτι τοῦτο, παρὰ τὴν ἔκτασίν του (σελίδες 59) δὲν εἶναι πλήρες· τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως δυσάρεστον, διότι ἡ χρησιμοποίησις εἰδικῶς τοῦ εὑρετηρίου τῶν λέξεων ἐνδιαφέρει ὄχι μόνον τοὺς νομικούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς γλωσσολόγους καὶ τοὺς λαογράφους, ἴσως μάλιστα τοὺς τελευταίους περισσότερον.

Ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν ἀρχῇ σκέψεις μου καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Π. ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἐγγράφων Σίφνου χρησιμοποίησεως τοῦ «Νομικοῦ» (1785;) τοῦ Θεοφίλου Καμπανίας, ἐκδοθέντος, δηθεν, ὑπὸ τῶν Ε. Ταπεινοῦ καὶ Κ. Βασιλειάδου (Κωνσταντινούπολις 1887) ὑπὸ τὸν τίτλον: Πρόχειρον Νομικόν, ἐπιθυμῶ νὰ πληροφορήσω πάντα χρησιμοποιοῦντα τοῦτο, ὅτι πρόκειται περὶ χονδροειδοῦς πλαστοργήματος καὶ ὅτι τὸ αὐθεντικὸν «Νομικόν» τοῦ Θεοφίλου ἐλαχίστην ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἀθλίαν ἐκείνην ἔκδοσιν. Προετοιμάζων κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ πολλαχῶς ἐνδιαφέροντος ἔργου τούτου τοῦ ὑπερόχου ἐκείνου ἐπισκόπου Καμπανίας, διεπίστωσα τὰς παντοειδεῖς στρεβλώσεις, ἃς ὑπέστη τοῦτο ὑπὸ τῶν δύο ἀσυνειδήτων ἐκδοτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ κ. Π., ἀνατρέχων συχνά εἰς τὴν εἰρημένην «ἔκδοσιν» τοῦ Θεοφίλου, ἐπόμενον ἦτο νὰ καταλήγῃ ἐνίοτε εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα: π.χ. ἐν σ. 245 γράφει, ὅτι ὁ Θεόφιλος παρέρχεται ἐν σιωπῇ τὸ ζήτημα, ἐὰν ἡ ἄδεια πωλήσεως τοῦ ἐνεχούρου ἀφορᾷ μόνον εἰς τὸ κεφάλαιον ἢ καὶ τοὺς τόκους· ἐν τούτοις ἐν ΚΣ' § 34 τῶν χφ. λύεται τὸ θέμα: «Τὸ ἀμανέτι

ὁποῦ βάνεται διὰ κεφάλαιον τοῦ χρέους, ἂν δὲν συμφωνηθῆ καὶ διὰ τὸ διάφορον τοῦ χρέους καὶ διὰ τὰ ἔξοδα ὁποῦ ἀκολουθήσουν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀμανετίου, ὅλα ἐννοοῦνται καὶ εἰς τὴν πώλησιν τοῦ ἀμανετίου, λογαριάζονται καὶ λαμβάνονται ἀπὸ τὸν δανειστήν». Αὐτόθι, εὐθὺς κατωτέρω, γράφει ὁ κ. Π. ὅτι δὲν περιέλαβεν ὁ Θεόφιλος διάταξιν περὶ ἐκποίησεως τοῦ ἐνεχύρου ἐν τούτοις ἐν τοῖς χφ. (ΚΤ' § 14) ρητῶς ὀρίζεται, ὅτι « πωλεῖται τὸ ἀμανέτι », παρερχομένης ἀπράκτου διετίας. Ἀπλῶς οἱ δῆθεν ἐκδότηι τοῦ 1887 παρέλειψαν τὰ ἐδάφια ταῦτα! Ἐὰν δὲν ἀπατώμαι, ἔξ ὅλων τῶν συγχρόνων συγγραφέων, οἵτινες προσφεύγουν εἰς τὸ « Νομικόν » τοῦ Θεοφίλου Καμπανίας, μόνον ὁ Γ. Μ. Βαλάσης, ἐν τῇ μελέτῃ του: Τινὰ περὶ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας κατὰ τὸ Δίκαιον τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἑλληνισμοῦ (Τόμος Ἀρμενοπούλου, σ. 529 ἐπ.) ἐχρησιμοποίησε τὸ χφ. 99 τῆς Δημ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, προσφεύγοντες εἰς τὴν δῆθεν ἐκδοσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, φυσικὸν εἶναι νὰ παρασύρονται εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι εἰς αὐτοὺς εὐκολον νὰ συμβουλευῶνται ἐν ἑκ τῶν σωζομένων χφ. τοῦ « Νομικοῦ » (Ἑθνικῆς χφ. 2120, 2385, Δημητσάνης 96, Κοζάνης 99) θὰ ἦτο ἀσφαλέστερον ν' ἀγνοήσουν, ἀπλούστατα, τὴν ἐκδοσιν Κωνσταντινουπόλεως· τοῦτο δέ, μέχρις οὔ εὐδοκῆσῃ ἐν ἑκ τῶν Ἰδρυμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνέφερον ἐν ἀρχῇ, ν' ἀναλάβῃ τὴν δαπάνην τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ γνησίου « Νομικοῦ » τοῦ Θεοφίλου.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Σ. ΓΚΙΝΗΣ

N. K. Μουτσοπούλου, Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηριῶν τῆς Γορτυνίας, ἐν Ἀθήναις 1956, σσ. ιε' + 238.

Ἡμεῖς προσωπικῶς καλύτερον παντὸς ἄλλου γνωρίζομεν πόσον ἐμόχθησε διὰ τὴν συγκεντρώσῃ τὸ ἐγκατεσπαρμένον ὕλικόν τῆς παρούσης μελέτης ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς, περιερχόμενος ὄρεινους, δυσπροσίτους καὶ πολλάκις ἐπικινδύνους τόπους τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας. Ἀκολουθῶς ἐργασθεὶς μ' ἐπιμονήν, ἀγάπην, ἐνθουσιασμόν καὶ εὐσυνειδησίαν, παρουσίασεν ἔργον ἀξιόλογον, διὰ τοῦ ὁποῖου πολλὰ προσφέρων εἰς τὴν ἐπιστήμην δικαίως ἐκέρδισε τὸν ἐπιστημονικὸν τίτλον τοῦ διδάκτορος μηχανικοῦ τοῦ Ἑθν. Μ. Πολυτεχνείου.

Ἡ κατάταξις τῆς ὕλης ἐγίνε κατ' ἀρχιτεκτονικοὺς τύπους, εἰς βάρος βεβαίως τῆς γεωγραφικῆς ἐνότητος, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἄλλως. Προτάσσεται βιβλιογραφία (σ. θ' - ιε'), βραχεῖα εἰσαγωγή μετὰ προλόγου (σ. 1 - 6) καὶ 8 κύρια κεφάλαια, μετ' ἐπισημειώσεως διὰ τὴν ψυχολογίαν